

A SZÓ ELSZÁLL?

Szöveg: **Bencsik Gábor**
Fotó: **Földházi Árpád**

Pilisvörösváron sokan múzeumnak nevezik a Kápolna utcai helytörténeti gyűjteményt, amely a kisváros német ajkú lakosságának tárgyi emlékeit őrzi. A közelmúlt hétköznapi tárgyai mellett valóban múzeumi ritkaságokat is magáénak tudó tárlat egyetlen embernek, a kilencvenhárom éves Gromon Andrásnénak köszönheti a létét. Mici néni, aki egész életét Pilisvörösváron töltötte, az 1970-es években kezdte a gyűjtést, először az otthonában. Az idős asszony ma már ritkán mozdul ki hazulról, de tervei még bőven vannak. Ezekről a tervekről, a vörösvári németségről, a helyi sváb dialektusról beszélgettünk.

„Itt születtem, Vörösváron 1928-ban. Nagyon más volt akkor még a falu. Bizonyos szempontból jobbnak mondanám. Nagyobb szegénységben éltünk, vízvezeték, villany nélkül, de erősebb volt a szeretet, az összetartás, a vallásosság. Segítették egymást az emberek: ma nálunk meszelünk, holnap nálatok. Ez mostanra mind megszűnt” – emlékszik vissza a közel egy évszázaddal ezelőtti pilisvörösvári életre Mici néni.

Még korábbra tekintve megtudjuk tőle, hogy a vörösváriak többsége bajor származású, őseik a Fekete-erdőből, az ő nagyszülei pedig Partensteinből, Würzburg környékéről, Északnyugat-Bajorországból valók. A rövid család-

történeti ízelítő után a helyi svábság utóbbi egy évszázadával folytatja: „Szerencsére a háború utáni kitelepítés elkezdte a község sváb lakosságát. Volt itt egy kőszénbánya, egy belga cég, ahová kellett a munkások. Az előjárók egészen a minisztériumig mentek, ahol kikönyörögték, hogy ne vigyék el az embereket, mert ezek olyan szorgalmasak, becsületesek. Illetve volt egy szent életű plébánosunk, úgy tudom, hogy ő is közbenjárt értünk.”

Noha a lakosság megmenekült, a nyelv veszélybe került. „Hiába nem volt kitelepítés, a nyelvet nem engedték gyakorolni. Mindig azt mondták, magyar kenyeret eszünk, hát magyarul

*„Nagyobb szegénységben éltünk, vízvezeték,
villany nélkül, de erősebb volt a szeretet,
az összetartás, a vallásosság”*

A pilisvörösvári helytörténeti gyűjteményt Mici néni sok év alapos munkájával állította össze. A Kápolna utca 10. alatt a tradicionális sváb viselet mellett hagyományos bútorokat, illetve egykori használati és dísz tárgyakat is megtekinthet az oda betérő

beszéljünk. Különösen a háború után volt ez jellemző, a gyerekeinknek nem nagyon mertük megtanítani a svábot. Lehet szépíteni a dolgokat, de részben a történelmi okok miatt a mai ötvenesek nem vagy csak alig beszélnek a nyelvet. Például a plébános ma még németül miséz, de már magyarul prédikál, így értik a hívek” – magyarázza az asszony.

Pedig mikor Mici néni gyerek volt, az emberek az utcán, otthon, mindenhol svábul társalogtak. Sőt, a kortársai még ma is, de már sajnos egyre kevesebben vannak közöttünk. „Érdekes, hogy sem a solymárral, sem a szentivánival, sem az ürömmel, sem a piliscsabaival nem ugyanazt beszéljük. Nagyjából egyezik, mégis rá lehet is-

merni, hogy ki honnan való. A sváb nyelv egyébként erősen eltér az irodalmi némettől. Itt van például ez a dal, a vörösvári himnusz (*nevet*), én nem szeretem, mert nagyon elcsépel. Lámkrum stéd a páam, ovatslosa páam... Ezt Vörösváron azok is ismerik, a dallamát azok is megtanulják kottából, akik nem tudnak svábul” – mondja a jelenlegi helyzetről a kilencvenhárom éves asszony, majd a jövőre terelődik a szó.

„Nem hiszem, hogy a sváb dialektus megmarad, hacsak nem tanítjuk. Erre egyébként van elképzelésünk, hátha meg is tudjuk valósítani. A múzeummal szemben áll egy épület, amely Karátszonyi grófé, a község kegyuráé volt. Ezt a házat kikönyörögtem az önkormányzattól, és

rendbe hoztuk. Ott szeretnénk népismereti órákat tartani” – osztja meg terveit Mici néni, hozzátéve: a sváb nyelv továbbörökítésének egyik legnagyobb akadálya, hogy az elődök csak németül írtak, svábul nemigen, így utóbbinak irodalma sincs. Noha a helyiek összeállítottak egy szótárt, a kiejtést nehezen tudták benne átadni. Arra, hogy ez mekkora gond, Mici néni szemléletes példát hoz: „Meg kell nézni az utcatáblákat, Vörösváron magyarul, németül és svábul is rájuk van írva az utcák neve. Igen ám, de ha valaki hangosan kiolvassa azt, ami oda le van írva, az nem svábul van, az nevetésesen hangzik. Szerencsére néhány elszánt fiatal készített jó pár videó- és hangfelvételt az utóbbi években, ezeket

kellene valahogy megőrizni és felhasználni a nyelvtanításhoz. A szótár, a leírt szöveg nem elég, a kiejtés a lényeg.” Az asszony szerint mindez hosszú távon oda fog vezetni, hogy a fiatalok egyre inkább az irodalmi németet ismerik majd meg, hiszen azt tanítják a helyi óvodákban, a sváb dialektus pedig el fog tűnni.

Gromon Andrásnéen kívül is vannak, akik megpróbálják visszafordítani vagy legalább lelassítani ezt a folyamatot. Egy tíz-tizenöt idősebb tagból álló vörösvári csoport például minden héten összeül, hogy meghatározott témát sváb nyelven járjon körül. Mici néni szerint azonban ez nem elég. „Szeretném, hogy ne csak pár öregasszony jöjjön össze beszélgetni. A Karátsonyi-féle házban lehetnének

olyan alkalmak, amikor a nagymama megmutatná az unokának, hogyan kell rétest készíteni, és közben mondaná svábul is. Ha az unokák hallanák a nyelvet, esetleg valamennyire megtanulhatnák. Csak akkor lehet ennek a dolgnak jövője, ha a fiatalokat sikerül megnyerni. Én, amíg bírom, próbálom legalább összegyűjteni az emlékeinket. Egy könyvet készítünk most, az lesz a címe, hogy *Ünnepek és szentelmények a pilisvörösvári egyházközség életében 1920-tól 2020-ig*. Nagyon szeretném megérni, hogy elkészül. Imák, beszámolók, a szöveg fele németül lesz; nem svábul, németül. A magyar svábság emlékeit legalább így megpróbálom összegyűjteni, aztán majd a fiatalok megőrzik.”

In da Lahmkruam

Pilisvörösvári népies dal részlete sváb dialektusban, irodalmi német nyelven és nyers magyar fordításban

In da Lahmkruam sted a Pam,
das is ta oawatslosa Pam.
Tea kheini Awat hod taham,
tea geht in Lahmkruam zu den Pam.

In da Lahmkruam sted a Haas,
Das is in Hoipa see Wirtshaas.
Tea kheini Oawat hod zu Haas,
Tea ked in Hoipa see Wirtshaas.

In der Lehmgrub'n steht ein Baum,
das ist der arbeitslose Baum.
Der keine Arbeit hat daheim,
der geht in Lehmgrub'n zu dem Baum.

In der Lehmgrub'n steht ein Haus,
das ist dem Halbert sein Wirtshaus.
Der keine Arbeit hat zu Haus',
der geht in Halbert sein Wirtshaus.

Az agyaggödörben áll egy fa,
ez a munka nélküli fa.
Akinék otthon nincs dolga,
az elmegy a fához az agyaggödörbe.

Az agyaggödörben áll egy ház,
ez a Halbauerék kocsmája.
Akinék otthon nincs dolga,
az elmegy a Halbauerék kocsmájába.